

United Nations
SERBIA

ПРАВОСУДНА
АКАДЕМИЈА

Директна примена стандарда Уједињених нација за заштиту људских права

UNIVERSAL DECLARATION OF
HUMAN RIGHTS

YEARS

#STANDUP4HUMANRIGHTS

Пројекат се спроводи уз подршку УН Програма редовне техничке сарадње (RPTC) који у Републици Србији имплементира Тим за људска права Уједињених нација у Србији

Директна примена стандарда људских права УН у поступцима пред домаћим судовима

Тематски модул: **Дискриминација**

СТЕРЕОТИПИ И ПРЕДРАСУДЕ

1. РЕЛЕВАНТНИ УН ИЗВОРИ

Конвенција о укидању свих облика расне дискриминације

(Закон о ратификацији конвенције о укидању свих облика расне дискриминације,
Службени лист СФРЈ, бр. 31/67)

Преамбула - свака доктрина о супериорности заснованој на разлици између раса научно лажна, за осуду са моралне тачке гледишта и социјално неправедна и опасна и да ништа не би могло оправдати, ма где то било, расну дискриминацију, ни теоретски ни практично.

Члан 7. Државе чланице обавезују се да предузму хитне и ефикасне мере, нарочито у области наставе, васпитања, културе и информација у циљу борбе против предрасуда које воде расној дискриминацији и помагања разумевања, толеранције и пријатељства међу народима, расним или етничким групама, као и унапређења циљева и принципа Повеље Уједињених нација, Универзалне декларације о људским правима, декларације УН о укидању свих облика расне дискриминације и ове конвенције.

Конвенција о елиминацији свих облика дискриминације жена

(Закон о ратификацији конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена,
Службени лист СФРЈ - Међународни уговори - бр. 11/81)

Преамбула - Државе имају у виду велики допринос жена благостању породице и развоју друштва, што до сада није у потпуности признато, друштвени значај материнства и улогу оба родитеља у породици и подизању деце, и свесне да улога жене у рађању не треба да

буде основ за дискриминацију, већ да подизање деце треба сматрати заједничком одговорношћу мушкараца и жена и друштва у целини, као и свест да је потребно изменити традиционалну улогу мушкараца, као и улогу жене у друштву како би се остварила потпуна равноправност мушкараца и жена.

Члан 2. став 1. тачка ф)

Државе чланице осуђују дискриминацију жена у свим видовима, сагласне су да спроводе свим одговарајућим средствима која им стоје на располагању и без одлагања, политику отклањања дискриминације жена и ради тога се обавезују:

...

(ф) да предузму све подесне мере, укључујући законодавне, ради измене или укидања постојећих закона, прописа, обичаја и праксе која представљају дискриминацију жена.

Члан 5.

Државе чланице предузимају све подесне мере:

(а) ради измене друштвених и културних обичаја у погледу понашања мушкараца и жена да би се отклониле предрасуде, као и уобичајена и свака друга пракса заснована на схватању о инфериорности или супериорности једног или другог пола или традиционалној улози мушкараца, односно жена;

(б) да породично васпитање обухвати и правилно схватање материнства као друштвене функције и признање заједничке одговорности мушкараца и жена у подизању и развоју деце, подразумевајући да се у свим случајевима мора, пре свега, водити рачуна о интересима детета.

Члан 10. став 1. тачка ц)

Државе чланице предузимају све подесне мере ради отклањања дискриминације жена да би им обезбедиле једнака права као и мушкарцима у погледу образовања, а посебно да би на основи равноправности мушкараца и жена обезбедиле:

...

(ц) отклањање традиционалних схватања о улогама мушкараца и жена на свим степенима и у свим облицима образовања подстицањем стварања мешовитих одељења и других врста образовања који могу допринети постизању тог циља, посебно ревизијом уџбеника и школских програма и прилагођавањем наставних метода

Остали УН извори

Конвенција о правима особа са инвалидитетом

(Закон о потврђивању конвенције о правима особа са инвалидитетом, *Службени гласник РС - Међународни уговори*, бр. 42/2009)

Члан 8. став 1. тачка. б)

Државе потписнице обавезују се да одмах предузму ефективне и одговарајуће мере ради:

...

(б) Борбе против стереотипова, предрасуда о особама са инвалидитетом и штетних поступака везаних за ове особе у свим областима живота, укључујући оне засноване на полу и узрасту

Конвенција о правима детета

(Закон о ратификацији конвенције УН о правима детета, *Службени гласник СФРЈ - Међународни уговори*, бр. 15/90, *Службени лист СРЈ - Међународни уговори*, бр. 4/96, 2/97)

Члан 5

Државе чланице поштују одговорности, права и дужности родитеља, или ако је такав случај, чланова шире породице или заједнице, како је предвиђено локалним обичајима, законских старатеља или других лица законски одговорних за дете, да на начин који је у складу с развојем способности детета обезбеде упуте и усмеравају дете у остваривању његових права која су призната у овој конвенцији.

Члан 12. став 1.

Државе чланице обезбеђују детету које је способно да формира своје сопствено мишљење право слободног изражавања тог мишљења о свим питањима која се тичу детета, с тим што се мишљењу детета посвећује дужна пажња у складу са годинама живота и зрелашћу детета.

Члан 14. став 2. Стране уговорнице ће поштовати права и дужности родитеља, и ако је такав случај, законских старатеља да усмеравају дете у остваривању његовог права на начин који је у складу са развојем његових способности.

У Општем коментару бр. 12 Комитета за права детета стереотипи су повезани са правом деце да се чују указујући на то да родни стереотипи и патријархалне вредности умањују и намећу озбиљна ограничења девојчицама у односу на право деце да изразе своје

мишљење (ЦРЦ Цоммитее, *Генерал Цоммент Но. 12*, УН Доц. ЦРЦ/Ц/ГЦ/12 (20 Јулу 2009), пар. 77).

2. ДОМАШАЈ УН СТАНДАРДА

Општи коментар бр. 25 Комитета за елиминацију свих облика дискриминације жена

Указује се на обавезу сузбијања доминантних родних односа и родних стереотипа као једне од три категорије обавеза која је централна за постизање суштинске једнакости у друштву (пар. 7).

Једино препознавање стереотипа и напор да се елиминише дискриминација и унапред фактички положај жена у друштву може бити постигнут уколико се предузму мере за трансформацију структуралне неједнакости која је производ штетних родних стереотипа. До истог закључка је дошао Комитет и у предмету Р.К.Б. против Турске, где се поставило питање утицаја родних стереотипа.

Индивидуалне представке

Р.К.Б. в. Туркеу, ЦЕДАВ, цоммунициатон Но. 28/2010, 13 Фебруару 2012

Р. К. Б. је удата жена која је радила као касирка и шминкерка у једном салону лепоте. Добила је отказ због наводне везе са колегом који, за разлику од ње, није отпуштен са посла. Њен отказ је образложен тиме да је њен уговор могао бити раскинут због угрожавања пословне етике, а у турском друштву није исто када се у везу упусти удата жена, као када то учини ожењени мушкарац. Спекулације у погледу њихове везе довеле су до оговарања колега и негодовања клијената, који су почели да долазе у мањем обиму у салон, што је и довело до отказа.

Разматрајући овај случај, Комитет је пронашао да турски судови, који нису пронашли дискриминацију у конкретном случају, заправо показују да поступају на основу родних стереотипа јер су толерисали налазе о везама изван брака мушких колега, али не и жена. Зато је Комитет тражио од Турске да елиминише штетне стереотипе према женама, посебно имајући у виду да чак 80 одсто жена у Турској није запослено и да је њихов број у знатном опадању сваке године. Комитет је посебно тражио од државе да обезбеди одговарајуће и редовне обуке о Конвенцији за судије, правнике и службенике који извршавају правне норме на родно сензитиван начин, како би обезбедили да стереотипи и предрасуде и вредности не утичу на доношење судских одлуке.

Закључна разматрања

Комитет је посебно образложио обавезу из члана 10. став 1. тачка ц) Конвенције, и препоручио државама уговорницама да:

- предузму свепухватне мере ради превазилажења родних стереотипа који представљају баријеру у образовању девојчица и жена (CEDAW Committee, *Concluding Observations: Albania*, UN Doc. CEDAW/C/ALB/CO/3 (2010), para. 31)

- обезбеде да наставници добијају обуку на тему рода и родних улога, а ради укидања родних стереотипа у наставном плану и програму (CEDAW Committee, *Concluding Observations: Argentina*, UN Doc. CEDAW/C/ARG/CO/6 (2010), para. 34)

- прегледају и измене образовне материјале, укључујући уџбенике, како би се елиминисали родни стереотипи (CEDAW Committee, *Concluding Observations: Armenia*, UN Doc. CEDAW/C/ARM/CO/4 (2009), para. 31; CEDAW Committee, *Concluding Observations: Bahamas*, UN Doc. CEDAW/C/BHS/CO/1-5 (2012), para. 32(c))

- имплементирају програме који охрабрују девојчице да се образују и запосле у нетрадиционалним областима за жене (CEDAW Committee, *Concluding Observations: Armenia*, UN Doc. CEDAW/C/ARM/CO/4 (2009), para. 31; CEDAW Committee, *Concluding Observations: Belarus*, UN Doc. CEDAW/C/BLR/CO/7 (2011), para. 30)

- да се суоче са стереотипним уверењима родитеља, наставника и лидера у погледу значаја и вредности образовања за девојчице (CEDAW Committee, *Concluding Observations: Burkina Faso*, UN Doc. CEDAW/C/BFA/CO/6 (2010), para. 32.).

Такође, Комитет указује на следеће обавезе држава:

- измене стереотипе који признају да су мушкарци главни у домаћинству и издржаваоци породица, док се женама приписује улога жена и мајки (CEDAW Committee, *Concluding Observations: Yemen*, UN Doc. CEDAW/C/YEM/CO/6 (2008), para. 15)

- измене перцепцију улоге жена у политичком и јавном животу, укључујући и образовање медија о значају промовисања позитивног имиџа жена у јавном животу, као и измена

образовних материјала (CEDAW Committee, *Concluding Observations: Macedonia*, UN Doc. CEDAW/C/MKD/CO/4-5 (22 March 2013), para. 21(b))

- стварање услова неопходних за жене да врше своју аутономију и развијају личне способности, граде професионалну каријеру и врше изборе без ограничења успостављених стереотипима, ригидним родним улогама и предрасудама (CEDAW Committee, *General Recommendation No. 28*, UN Doc. CEDAW/C/GC/28, para. 22)

- предузму активности за подизање свести о значају учешћа жена у доношењу одлука (CEDAW Committee, *Concluding Observations: Pakistan*, UN Doc. CEDAW/C/PAK/CO/4 (27 March 2013), para. 26(c); CEDAW Committee, *Concluding Observations: Brazil*, UN Doc. CEDAW/C/BRA/CO/7 (23 March 2013), para. 23(c))

- прегледа и анализира утицај радног законодавства на могућности жена да учествују на тржишту рада и да елиминишу родне стереотипе који умањују њихово једнако учешће на тржишту рада (CEDAW Committee, *Concluding Observations: Greece*, UN Doc. CEDAW/C/GRC/CO/7 (26 March 2013), para. 29(b); CEDAW Committee, *Concluding Observations: Turkmenistan*, UN Doc. CEDAW/C/TKM/CO/3-4 (9 November 2012), para. 33(c))

- усвоје делотворне мере, укључујући и привремене посебне мере, како би се елиминисала сегрегација у професијама, а која је заснована на родним стереотипима (CEDAW Committee, *Concluding Observations: Bahamas*, UN Doc. CEDAW/C/BHS/CO/1-4 (2012), para. 34(b))

- укључе информације у периодичне извештаје о томе да ли су резерве на чланове 7. и 8. Конвенције засноване на стереотипима према улози жена у друштву, као и о мерама које су предузете како би се такви ставови изменили (CEDAW Committee, *General Recommendation No. 23*, UN Doc. A/52/38/Rev.1 at 61 (1997), para. 44).

3. РЕЛЕВАНТНИ ОСНОВ ПОСТУПАЊА У ДОМАЋЕМ ПРАВУ

Законске одредбе

Закон о забрани дискриминације (*Службени гласник РС*, бр. 22/2009)

Члан 20. став 2. забрањује ускраћивање права или јавно или прикривено признавање погодности у односу на пол или због промене пола. Забрањено је и физичко или друго

насиље, експлоатација, изражавање мржње, омаловажавање, уцењивање и узнемиравање с обзиром на пол, као и јавно заговарање, подржавање и поступање у складу са предрасудама, обичајима и другим друштвеним обрасцима понашања који су засновани на идеји подређености или надређености полова, односно стереотипних улога полова.

Закон о равноправности полова (*Службени гласник РС*, бр. 104/2009)

Члану 31. став 2. намеће обавезу да се у оквиру наставних планова и програма, односно студијских програма, обезбеди васпитање о равноправности полова у циљу превазилажења ограничавајућих улога заснованих на полу, ослобађања од стереотипа заснованих на полу, као и предрасуда заснованих на полу.

Члан 31. став 3. намеће обавезу средствима јавног информисања да кроз своје програме развијају свест о равноправности заснованој на полу, као и да предузму одговарајуће мере ради измене друштвених и културних образаца, обичаја и сваке друге праксе, који условљавају стереотипе, предрасуде и дискриминацију која је утемељена на идеји о подређености, односно надређености одређеног пола.

Стратешки оквир

Стратегија превенције и заштите од дискриминације за период од 2013. до 2018. године (*Службени гласник РС*, бр. 60/2013)

Као општи циљ поставља промену традиционалног, патријархалног стереотипа о родним улогама и укидање дискриминаторских пракси према женама, нарочито вишеструко дискриминисаних група жена (посебно Ромкиња, жена са инвалидитетом, самохраних мајки, избеглих и расељених жена, старијих жена, жена жртви насиља, жена другачије сексуалне оријентације и др.).

С друге стране, као посебан циљ предвиђено је укључивање у образовни систем садржаја о неприхватљивости свих облика дискриминације жена, укључујући родне стереотипе, у курикулуме за основно и средње школско образовање и високо образовање.

Такође, Стратегија као посебан циљ поставља искорењивање различитих случајева дискриминације, дискриминаторских пракси и коришћења стереотипа којима су Роми изложени у образовању, здравственој заштити, коришћењу јавних услуга, приступу правди, добијању личних докумената, поступцима пред органима јавне власти. Такође, потребно је спречити ширење стереотипа и говора мржње и нетолеранције кроз средства

јавног информисања према којима се подстиче дискриминација, мржња и насиље према Ромима.

Пракса Повереника за заштиту равноправности

Редовни годишњи извештају за 2011. годину, Београд, март 2012 (стр. 24-25) указује на то да су кључни узроци дискриминације према женама чврсто укореењени, традиционални, патријархални стереотипи о родним улогама жена и мушкараца у породици и широј заједници.

Притужба Р.И.Ц. против Драгана Марковића Палме, мишљење бр. 07-00-182/2016-02, од 27. маја 2016.

Повереница је донела мишљење у поступку поводом притужбе Р.И.Ц. против Јединствене Србије због изјава које је дао председник странке Драган Марковић Палма у једном интервјуу недељнику А. Говорећи о ЛГБТИ популацији, између осталог, он је изјавио: „Каква бре популација? То су групе људи које од својих и туђих здравствених проблема праве бизнис. Како да подржимо нешто што је противприродно...”

Повереница за заштиту равноправности је утврдила да изношење оваквог става представља акт дискриминације, јер вређа достојанство особа истополне сексуалне оријентације и у односу на њих ствара понижавајуће и увредљиво окружење, доприноси ширењу стереотипа и предрасуда, као и стигматизацији и нетолеранцији. Повереница је истакла да посебну одговорност и тежину има то што је овакву изјаву изнео носилац јавне власти, чија је уставна и законска дужност да поштује забрану дискриминације и равноправност свих грађана и грађанки.

Притужба народних посланица О.П., Г.Ч., Н.Л. и М.Т., мишљење бр. 07-00-638/2016-02 од 27. марта 2017

Повереница је донела мишљење у поступку поводом притужбе народних посланица О.П, Г.Ч, Н.Л, М.Т, а поводом календара које је за 2017. годину издало Удружење Д.Д.К. у Н. Подносиоце притужбе навеле су да су у календару које је за 2017. годину издало Удружење Д.Д.К. у Н. објављене слике са коментарима који вређају и омаловажавају жене. У току поступка утврђено је да се календар састоји од слика и изрека које гласе: „Колико је белих врана, толико је добрих жена“, „Лепу жену и виноград поред пута не треба имати“ и „Кафа наливена и жена откривена не могу чекати“.

Повереница констатује да је наведени садржај у стоном календару овог удружења, дат у овом контексту, омаловажавајући за жене и да се њиме промовише инфериорност жена, њихова објективизација и стереотипи.

4. ПОСЕБНЕ НАПОМЕНЕ/УКАЗИВАЊЕ НА ДРУГЕ РЕЛЕВАНТНЕ ИЗВОРЕ

Општи коментар бр. 28 Комитета за људска права (ХРЦ, Генерал Цоммент Но. 28, УН Доц. ХРИ/ГЕН/1/Рев.9 (Вол. И) (2000))

5. наглашено је да државе морају обезбедити да се традиционални, историјски, верски или културни ставови не користе тако да оправдају повреду права жена на једнакост пред законом и једнако уживање свих права из Пакта о грађанским и политичким правима.

Извештај о родним стереотипима као повреди људских права (ОХЦХР, Цоммисионед Репорт: Гендер Стереотипинг ас а Хуман Ригхтс Виолатион, 2013)

У извештају се указује на то да су стереотипи чест узрок дискриминације према женама, који доприносе повреди права од права на адекватан животни стандард, до слободе од родно заснованог насиља. Такође се указује на то да се родни стереотипи често занемарују, ако се уопште идентификују и има мало дискусија на тему како оне наносе штету женама. У документу се подвлачи и да не постоји свест о међународним изворима који намећу обавезу у односу на стереотипе.

Пракса Европског суда за људска права

Европска конвенција о људским правима не садржи одредбу о забрани стереотипа, али је Европски суд у својој пракси препознао значај стереотипа и предрасуда.

Константин Маркин в. Русија, ЕСЉП, представка бр. 30078/06, пресуда од 7. 10. 2010. године

Радио-оператера за обавештајне послове у војсци супруга је оставила након рођења трећег детета, због чега је он тражио породилско одсуство од три године, колико је припадало женама за рођење трећег детета. Њему је одобрено одсуство од годину дана јер је у војсци заузет став да одсуство у дужем трајању припада само женама. Подносилац представке је

сматрао да одсуство и накнада за породилско одсуство спадају под домашај члана 8. Европске конвенције, с обзиром на то да подстичу породични живот и нужно утичу на начин на који је тај породични живот организован. Будући да је сврха родитељског одсуства да се родитељима омогући да остану код куће и лично се старају о детету, онда је, у сврху тог родитељског одсуства, за разлику од породилског одсуства, он као мушкарац припадник оружаних снага био у сличном положају у коме се налазе жене које су на служби у оружаним снагама.

Анализирајући овај случај, веће Европског суда је пронашло да је време да Европски суд пронађе да нема објективног и разумног оправдања за разлику у третману између мушкараца и жена у погледу породилског одсуства. Како је предмет завршио пред Великим већем, и оно је заузело исти став и подвукло да позивање на традиције и опште претпоставке о преовлађујућим социјалним ставовима у одређеној земљи нису довољно оправдање за разлику у поступању по основу родне припадности (**пар. 127**).

Посебно је важно што је Суд нагласио да такво различито поступање има као последицу јачање родних стереотипа и наноси штету и каријерама жена и породичном животу мушкараца. Тако Суд проналази да разлике у третману не могу бити оправдане указивањем на традицију јер државе не могу наметати традиционалне родне улоге. Европски суд подвлачи да је унапређење родне једнакости једно од главних циљева држава чланица Савета Европе и да само озбиљни разлози могу оправдати разлику у третману, а не просто указивање на традиције, опште претпоставке или преовлађујуће друштвене ставове (**пар. 142**).

Царвалхо Пинто де Соуса Мораис в. Португал, ЕСЉП, представка бр. 17484/15, пресуда од 25. 7. 2017. године

Жена је у својој педесетој години била подвргнута гинеколошкој интервенцији будући да је патила од бартолитиса (запаљења Бартолинијеве жлезде). Током операције јој је повређен нерв, због чега се отежано кретала, трпела велике болове и није могла да има сексуалне односе. Она је покренула судски поступак за накнаду штете због претрпљених болова и трошкова ангажовања кућне помоћнице, а суд је у пресуди навео да, узимајући у обзир узраст њене деце, њен једини задатак је највероватније био да се стара о свом супругу, због чега ангажовање кућне помоћнице са пуним радним временом није било неопходно у конкретном случају. Посебно ценећи њене године, суд је навео да у тим годинама сексуални односи нису важни у мери у којој су важни млађим особама.

Значајан је налаз Европског суда за људска права, који је пронашао да претпоставка да сексуалност није важна за педесетогодишњу жену и мајку двоје деце у мери у којој је важна за особе млађег доба, одражава традиционалну идеју о женској сексуалности која је

суштински везана за рађање деце. Тиме се занемарује физички и психолошки значај сексуалности за самоиспуњење жене. Суд је посебно забринут што домаћи судови нису уопште узели у обзир друге димензије женске сексуалности у конкретном случају и што овај предмет илуструје постојање предрасуда које преовладавају код судија (**пар. 52, 54**).